

Алтухов В.А.
аспірант кафедри
історії педагогіки та
порівняльної педагогіки
ХНПУ імені Г.С.Сковороди

С.Ф. Русова про засоби естетичного виховання дітей у сім'ї

Актуальність проблеми дослідження пов'язана з роллю сім'ї, як невід'ємного компонента соціальної структури суспільства, у розвитку особистості дитини. Не менш актуальним є й те, що сьогодні в сім'ї відбувається досить складний процес відчуження членів сім'ї один від одного, зокрема, батьків і дітей. Однією з причин такого стану є досить хитке економічне становище в країні, матеріальні нестатки сімей. Проте, інколи сім'я не виконує своїх виховних функцій, оскільки батьки потребують педагогічної підтримки у вирішенні головних завдань сімейного виховання.

У цьому плані, на наш погляд, значну допомогу може надати творче використання надбань минулого в якому ці питання займали чільне місце.

Цікавими й злободенними є педагогічні настанови видатного українського педагога Софії Русової щодо організації в сімейному колі естетичного виховання дітей.

Як свідчить аналіз педагогічної спадщини С. Русової, важливим джерелом естетичного впливу на дитину є найближче оточення, де вона живе й розвивається. Саме тому у творах С.Русової «Теорія і практика дошкільного виховання», «Про дитячі цяцьки», «В оборону казки», «Українські дитячі казки» багато порад, настанов, роздумів спрямовано на допомогу батькам у їх впливові на розвиток емоційної сфери дітей.

Насамперед, підкреслювала С.Русова, важливим тут є атмосфера сім'ї: взаєностосунки, естетичний та моральний рівень батьків, інших членів сім'ї, їх ставлення до природи, здатність до відчуття прекрасного. Саме це, на її думку, впливатиме на перші чуттєві враження маленької дитини. «Краса – то є гармонія, від естетичних вражень ця гармонія, упорядкованість переходять в серце дитини, утворюють звички, виявляються в красі поведінки, в

граціозності усіх рухів, в гармонійності вчинків, утворюють смак до всього гармонійного»(1,147).

Вона вказувала, що естетичне сприймання дійсності дитини вимагає від батьків великої сенсорної культури, якою вони повинні оточити дитину вдома. «Навкруги мусять бути ніжні кольори, не дуже сильне світло. Коло колиски добре підвішувати» кольорові кульки, бинди, до яких дитина придивляється, силкується їх зловити. Щоб «бавити вуха», видатний педагог радила батькам, «підвішувати невеличкі дзвоники або ляльки з музичним механізмом усередині: дитина штовхне злегка ляльку, всередині щось заграє, а дитина зрадіє»(1,66).

С.Русова звертала увагу батьків на те, що в сім'ї дитина почує перше слово, колиханку, пісню, казку, побачить першу картину, візьме в руки першу іграшку, спробує намалювати свій перший малюнок. Отже, підкреслювала С.Русова, батьки повинні знайти засоби для того, щоб найперші кроки дитини в її ознайомленні з прекрасним були вдалими. Для цього вона радила батькам, насамперед, „ставити собі метою не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в дитині її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття, - щоб очі дитини вмiли бачити, вуха дослухались до усього, рученята вмiли захожувати й коло олівця, й коло ножне, й коло глини, й коло паперу”(1,194).

На її думку, найбільш доцільно, використовувати різні види мистецтва, зокрема художню літературу, музику, малювання, оскільки в мистецтві вона вбачала „найкращий засіб розвинути симпатичне уявлення, бо ніщо так, як мистецтво, не дає нам можливості розуміти другу людину”. Тільки мистецтво, вказувала С.Ф.Русова, „дає нам змогу заглянути в чужу живу душу, пережити її горе, її радощі, мистецтво викликає в нас інтерес, зацікавлення до чужої людини і її духовного життя”(1,147).

Але ця краса повинна бути насамперед „зрозумілою дітям і привабливою для них”. Тоді вона буде впливати на настрій дитини, спонукати її до „доброго поведження”. Звідси одна із важливих вимог видатного педагога до батьків: діти повинні мати змогу бачити гарні малюнки вже змалечку. Вдома дитину

мають оточувати різні мистецькі твори: „портрет великого апостола правди і науки – Тараса Шевченка, ...рушники з різним вишиванням...” Подалі вона радить батькам навчати дітей розуміти навколишні предмети, бо це „збагачує душу дитини враженнями правди, краси і захоплює її уяву; в душі складається глибоке почуття, бажання в усьому своєму поведженні здійснювати теж тільки красу і правду...”(1,218).

Аналіз педагогічної спадщини С.Русової дозволив зробити висновок, що розвиток естетичного почуття дитини в сім'ї, через розуміння навколишніх предметів, батьки зможуть здійснити завдяки розвитку мовлення малюка. Мова, вважала С.Русова, змалку виховує думку і серце дитини, але „треба стежити, щоб дитина якнайкраще вимовляла звуки, не треба звертатися до дитини з якоюсь підсолодженою, зміненою мовою, а називати дитині справжні слова, справжні назви предметів”(3,10).

Величезну роль у становленні мови малюка відіграє, на думку вітчизняного педагога, мова батьків та той словесний матеріал, який пропонується дитині.

Найдоцільнішим тут, на думку С.Русової, є казки. „Казка, пише вона – дитині така приємна, така близька”. В той же час, попереджає вона, „треба уважно вибирати казки для дітей, щоб вони вражали занадто таємничими силами уяву дитини і не викликали в неї страху”(3,10). То ж до вибору художнього твору для малят, з огляду на естетичне значення його сюжету, мови батькам слід підходити обережно, розважливо.

Своїми порадами й знанням психології дітей С.Русова звертала увагу батьків також на те, що для створення в дитячій душі естетичних вражень від художніх творів, їм треба „пережити декілька гарних хвилин захоплення красою і змісту, і форми”, тому батьки повинні „навчитися якнайкраще оповідати, щоб їх голос доходив до серця дитини”(1,111).

Вже з першого року життя дитина, вказувала С.Русова, чує пісню, казку, розглядає малюнки; разом з дійсністю мистецтво стає джерелом її радісних переживань. В зв'язку з цим вона наголошувала, що для всебічного розвитку естетичних почуттів, смаку, ідеалу, батькам слід надавати дитині „якнайбільше

естетичних сприймань – як природних, так і штучно – мистецьких. Вони розвивають не лише естетичний смак дитини, а й її фантазію, виповнюючи її свідомість красивими образами”(3,10).

Аналіз педагогічних творів С.Ф.Русової показав, що могутнім засобом естетичного виховання дитини в сім'ї вона вважала рідну природу в усій її непереможній красі: „в квітках, метеликах, в красі дерева і листях, в співах пташок, в грі світла на воді, в кольорах зорі, в красі далеких краєвидів. Увага дітей, писала вона, має бути на все звернена, вони повинні переживати красу природи за всякої пори року”(1,225), бо природа породжує емоції, які залишають слід на все життя. Вона підкреслювала, що „душа дитини розквітає серед таких природних умов, як „ліс, степ, вода”, бо вони найменш викликають негативних емоцій і, одночасно, найбільш сприяють природному розвитку дитини.

Але, для природного сприймання естетичних вражень, попереджала батьків С.Русова, „увесь цей багатий матеріал мусить перебувати у дітей на очах, в їх руках, щоб вони пильно додивлялися. Вбирали в себе враження, пахощі, кольори, вид, деталі й зрозуміли життя природи навкруги себе...(1,192).

На думку С.Ф.Русової, батькам слід неодмінно у розвитку естетичних почуттів дитини, враховувати також „вікові можливості”, щодо проведення ними природознавчої роботи. Важливим вона вважала таку закономірність, що в „родинному житті головне”... „не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в дитині її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття”(1,194). Вона роз'яснювала, що головним тут є вміння викликати зацікавленість до „краси сонця”, чистоти „прозорого струмочка”, але одночасно дати дитині можливість сприймати самостійно, не нав'язувати свого смаку, відчуттів, настрою.

Щоб задовольнити першу цікавість дітей, С.Русова пропонувала батькам використовувати можливості природознавства. „Природознавство можна визначити за першу науку малих дітей, каже вона. Скільки задоволення має дитина, розглядаючи метеликів, придивляючись до жабок, що ховаються в

калюжах і звідти так меланхолійно кумкають, прислуховуючись до співу всяких птахів, слухаючи про життя звірят, плекаючи різних звірят і спостерігаючи їх звички. Дитина так зв'язана з усіма природними елементами, що треба її якнайбільше оточити природою”(3,11).

На думку відомого педагога батькам тут стане доцільною „екскурсія”. Треба повести дітей до річки, до ставка, щоб вони бачили, як крига йде, щоб подивились на повінь; повести в гай, щоб самі нарвали вербових та березових бруньок; бачили як з землі вилазить квітка...”(1,192).

Разом з цим видатний педагог у своїх педагогічних творах звертала увагу батьків на те, що для розвитку естетичних почуттів в дитини під час екскурсій, вони повинні „розповісти дітям, щось цікаве й корисне про кожную річ, щоб розбуджувати й виховувати почуття краси”(1,190).

Велике значення для формування в дитини естетичних вражень розуміння їх відображення в творах мистецтва, видатний педагог надавала образотворчому мистецтву. „Малюнок і ліплення – це найкращий шлях задля виховання естетичних нахилів у дитини”(1,199).

Та є такі відтінки почуттів, які глибше й повніше можна виразити музикою. С.Ф.Русова у своїй педагогічній праці „Дошкільне виховання” відмітила: „Взагалі музика, розуміння музичних творів дає людям так багато насолоди і приємності, так освітлює життя, що виховання мусить уживати усіх засобів, щоб дати розвинутих усім музичним нахилам у дітей”(1,71).

Музичні заняття тішать дітей і спонукають їх до активності, привертала увагу батьків у своїх педагогічних творах С. Ф.Русова, дають яскраві художні та музичні враження, розвивають здатність глибше сприймати красу музики.

За вмілого доброго матеріалу, як вважала видатний вітчизняний педагог, і правильної методики проведення музичної роботи, батьки будуть, таким чином, забезпечувати естетичне виховання дитини. „Для музичного виховання треба, насамперед, привчати дитину слухати; до чотирьох років, - радила батькам С.Русова, - краще не вчити її співати. Добре, коли менші діти слухають, а

співають старші діти, бо вони до цього прислухаються з найбільшою увагою й ці співи несвідомо затямлюються”(3,11).

З метою розвитку в дитини естетичних почуттів засобами музики, С.Русова радила батькам використовувати матеріал для музичної роботи, який був би цікавим щодо змісту і доступний дітям, а музика щоб вирізнялася художністю і простотою. „Треба бути обережними, вибираючи пісні: в сучасних збірниках дитячих пісень трапляються дуже небажані, хоч і веселі, пісні, ніби з якогось шансонеткового репертуару. Нам завжди здавалося, що перші музичні враження дітей повинні бути найчистішими, справді естетичними – цебто або з народного співу, або з найкращих авторів”(1,200).

У своїх працях відомий вітчизняний педагог радить батькам для розвитку естетичних почуттів в дитини улаштовувати, також, вдома „театр ляльок або театр тінів”. „Взяти треба яку – небудь казку, вималювати усю обстановку тодішнього життя, навирізувати з картону і наробити силуетів задля ляльок та тінів...” „...Така вистава з ляльок розвиває і поглиблює у дитини естетичне почуття...”(1,100).

Як бачимо, С.Русова залишила конкретні методичні вказівки і поради батькам щодо естетичного виховання дітей в умовах сім'ї, які розвивають естетичні враження дітей і сприяють формуванню їх естетичних якостей, що на наш погляд, є злободенним для вирішення виховних завдань у сім'ї.

Література

1. С.Русова. Вибрані педагогічні твори. К. : «Освіта». – 1996. – 303с.